

Kolme johtopäätöstä, kolme lähtökohtaa

Pohdinnat ovat toistaiseksi antaneet aihetta kolmeen johtopäätökseen – jatkossa ne ovat ratkaisevan tärkeitä kirjan päättelylle.

Ensinnäkin lika voidaan käsittää vain yhdessä isäntäesineensa kanssa.

Toiseksi likaisuuskäsitteet ovat *teleologisesti* määräytyneitä.

Kolmanneksi tietty likaisuusarvostelma kuuluu tiettyyn *likaisuustilanteeseen*.

– Siis:

1. *Likaisuus ja isäntäesine*. Jokainen isäntäesine on likainen ja puhdas omalla tavallaan, aivan niin kuin ”rikkoutuminen” tarkoittaa eri esineille eri asiaa. Ikkuna on likainen yhdellä tavalla ja CD-soitin toisella tavalla. Tietyn kohteen olemuksen ymmärtäminen tarkoittaa muun muassa sitä, että tiedetään, millä eri tavoilla juuri kyseinen kohde voi likaantua, rikkoutua ja muutoin poiketa oletetusta normaalitilasta.

Tämä näkyy aivan kouriintuntuvasti puhdistusmenetelmistämme. Kun likaa poistetaan vaatekappaleesta, levysoittimesta tai hiuksista, se edellyttää paitsi tietoa kosketusaineen ominaisuuksista myös vaatteiden, levysoittimien ja hiusten luonteen ymmärtämistä. Ei ainoastaan siksi, että löydettäisiin tehokas puhdistusmenetelmä, vaan myös siksi, että ymmärrettäisiin, mitä kyseisessä tapauksessa pidetään likana sekä mitä keinoja ei puhdistuksessa sovi käyttää. Likaisuus on niin muodoin isäntäesineen identiteetin funktio. Likaisuuden ymmärtämiseksi on ymmärrettävä isäntäesinettä.

2. *Teleologia*. Likaisuuskäsitteet ovat teleologisesti määräytyneitä. Teleologisesti määräytyneet käsitteet ja kuvaukset saavat merkityksensä tarkoituksia tai pyrkimyksiä koskevista mielikuvista. Edellytetään siis ”päämäärää” – kreikaksi *télos* (τέλος). Jonkin asian kuvaaminen likaiseksi sisältää epäsuoran vihjauksen kuviteltuun puhtaaseen normaali- tai ihannetilään, aivan kuten kuvaus ”rikkoutunut” edellyttää ihanteekseen vahingoittumatonta esinettä. Kuten rikkonainen kohde normaali- tapauksessa vaatii korjaamista, myös likaisuus vaatii puhdistamista.

Esineen tarkastelu teleologisin käsittein ei yleensä kuitenkaan edellytä mitään *järjestelmällisesti työstettyä* käsitystä esineen ihannetilasta. Teleologia ilmenee enemmänkin *via negativa*:⁵³ se ilmenee siinä, miten ihmiset tunnistavat erilaisia *vikoja*. Käsityksemme jonkin tietyn esineen puhtauden ihannetilasta perustuu muun muassa siihen, *milloin* sanosimme juuri *tämäntyyppisten* asioiden olevan likaisia. Likaisuus ja rikinäisyys ovat sen funktioita, mitä isäntäesineeltä vaaditaan ja millaisia vaatimuksia *ne* esittävät.

Teleologioita ei toisaalta pitäisi käsittää ahtaan käytännöllisesti. Niihin voi sisältyä esimerkiksi esteettisiä piirteitä. Vastapestyjen ikkunoiden tuottama nautinto ei ensi sijassa johdu näkyvyyden parantumisesta – se on harvoin ongelmana ennen pesua – vaan enemmänkin siitä, että kevät pääsee sisälle, että tunnemme talon ympäristön läsnäolon voimakkaammin huoneissa.

Myös käsite *patina* on luonteeltaan esteettinen. Puhtaan teknisesti patinaa ei voida pitää erillään likaantumisesta ja kulumisesta. Nykyiset huonekalunkunnostusoppaat kuitenkin varoittavat liian voimakkaista puhdistusotteista, jottei huonekalun ”sielu” pääse tuhoutumaan. Asian tuntija arvostaa ajan kuluttamia huonekaluja ja pitää jälkienpoistamisyrityksiä raakalaismaisina. Antiikkiesineen luontaisena päämääränä on vanheneminen rakastavassa hoivassa.

3. *Tilannesidonnaisuus*. ”Ovatko kätesi puhtaat?” – Useinkaan en osaa vastata esittämättä ensin vastakysymystä: ”Mitä haluat minun tekevät käsilläni?” Se, mikä päältä katsoen näyttää yhdeltä ja samalta kysymykseltä (”onko X puhdas?”), saa aivan erilaisia merkityksiä isäntäesineen aiotun tehtävän mukaisesti. Kysymyksellä ei itse asiassa *ole* minäänlaista merkitystä muutoin kuin tilanteen muodostaman taustan edessä.

Kohteiden ihannetilalla ei nimittäin ole vain *yksi* asia. Kohteiden teleologia merkitsee enemmänkin, että ne osallistuvat *erilaisin* tavoin ihmisten toimiin ja että kohteet – näiden tilanteiden rajoissa – joko *toimivat* tai sitten oikuttelevat eri tavoin. Toisin sanoen se, mitä pidetään

poikkeamana oletusnormista, vaihtelee tilannekohtaisten vaatimusten mukaisesti. Myös tuo vaihtelu kuuluu osana kohteen teleologioihin.

Likaisuus ei siis vielä seuraa tosiasiana kohteen ja vieraan aineen puhtaasti aineellisesta kosketuksesta. Aineellisten osasten välillä on aina kosketuksia, mutta tilanneyhteys ratkaisee niiden merkityksen. Se, että *kupista on juotu kahvia*, voi merkitä – joskaan ei välttämättä – että kuppi on likaantunut. Miten puhumme jostakin kohteesta, millaisia pulmia näemme sen tilannekohtaisessa tehtävässä, se ratkaisee, mitä – jos mitään – voimme tarkoittaa sanoessamme sitä likaiseksi taikka puhtaaksi. – ”Onko kuppi puhdas?” – Kuppi, jota pitelen, on *puhdas*, jos aiot kaataa lisää kahvia. Kuppi on *likainen*, jos kerää kaikkien kupit pestäväksi. Tämä ei tietenkään johdu mistään aineellisesta muutoksesta, joka vaikuttaisi kuppiin kahden silmänräpäyksen välillä, vaan siitä, että kysymyksen *sisältö* on nyt toinen. Kohdetta arvioidaan suhteessa käytyyn keskusteluun, ja puhtauskysymys saa merkityksensä siitä.

Nyt en ole vielä selvittänyt yksityiskohtaisesti, kuinka likaisuus eroaa muunlaisista vajavuuksista, esimerkiksi naarmuista, värivirheistä, ruosteesta. Lisää tietoa on kohta luvassa, mutta mitään kaikenkattavaa määritelmää ei voida esittää. Syy on jo käynyt selväksi. Yleisesti ilmaistuna erilaisten kohteiden kuvaaminen likaiseksi tai puhtaaksi heijastaa erilaisia kosketuksia, joita kohteiden ja niiden käyttäjien välillä esiintyy. Näistä suhteita leimaa kohteen identiteetti, tarkoitus tai *telos*.

Ensi- ja toissijaiset isäntäesineet

Ennen kuin jatkan edemmäksi, on esiteltävä isäntäesineen eri rooleja. Monissa tapauksissa ei niinkään huolemme isäntäesineestä sinänsä saa meitä havaitsemaan puhdistustarvetta. Nimitämme asiaa likaiseksi myös silloin kun se uhkaa liata jotakin muuta mistä välitämme.

Tässä voidaan suorittaa jaottelu. Voidaan puhua lian *ensisijaisesta ja toissijaisesta* isäntäesineestä. Isäntäesineen likaisuus voi toisin sanoen nousta tarkastelun keskiöön joko ensi- tai toissijaisen suhteen nojalla.

Ensisijaisten isäntäesineiden likaisuus määrittyy niiden *teloksen* kautta, jota lika haittaa. *Toissijaisten* isäntäesineiden likaisuus määrittyy suhteessa *ensisijaisen* isäntäesineen *telokseen*.

Ensisijaisia isäntäesineitä puhdistetaan tai suojataan lialta, koska niiden puhtautta pidetään tärkeänä. Toissijaisia isäntäesineitä puhdistetaan tai vältetään, jotta ne eivät likaisi ensisijaisia isäntäesineitä, joiden puhtautta arvostetaan.

Kostea maa likaa kenkäni. Maan likaisuus käy ajankohtaiseksi, koska *kenkien* puhtautta on varjeltava. Kun sitten saavun kotiin, on puolestaan *mattojen* puhtautta suojeltava kenkien lialta. Ensin maa oli liian toissijainen ja kengät ensisijainen isäntäesine. Sitten kengistä tuli toissijainen mutta matot säilyivät ensisijaisena isäntäesineena.

Tämä ensi- ja toiskätisen likaisuuden erottaminen voi olla valaisevaa, kun pohdimme likaisuusarvostelmiemme muuntelua ja vaihtelua. Käytävän lattia on puhdas kävellä. Mutta ehkä siihen ei voi istua eikä asettaa sille eväsvoileipiä. Mitä on tapahtunut? Oliko lattia ensin puhdas ja sitten likainen? Lattiassa ei ole tapahtunut muutosta, mutta kysymyksen painopiste on siirtynyt toisaalle. Ensisijainen isäntäesine on vaihtunut. Ensin se oli kengät, sitten voileivät. *Niille* esitetään erilaisia puhtausvaatimuksia – siksi *lattialle* esitetyt vaatimukset muuttuvat. Lattialle esitettävät vaatimukset ovat toissijaisia, johdannaisia. Ne alistuvat ensisijaisen isäntäesineen puhtausvaatimuksille.

Olisi tietenkin virheellistä koettaa jakaa koko ympäristö sellaisenaan liian ensi- ja toissijaisiin isäntäesineisiin. Erotteluhan ei koske kohteita abstraktisti vaan niiden toimintaa erilaisissa likaisuustilanteissa. Silti on tosin ilmeisen tavallista, että tietyt liiankantajat useammin asettuvat tähän tai tuohon rooliin. *Käsille* esitettävät vaatimukset ovat erittäin tyyppillisesti luonteeltaan toissijaisia, johdannaisia. Olemme kiinnostuneet käsien puhtaudesta yleensä siksi, että esineitä käsitellään – niinpä niin – käsin. *Kasvot* ja esimerkiksi *silmälasit* ovat toisaalta lähes poikkeuksetta ensisijaisia isäntäesineitä. Puhdistamme ne, jotta *ne* olisivat puhtaat, emme suojataksemme muita kohteita.

Henkilöhakemisto

- Aadam 86, 87
Abbadis 90
Abraham 293
Acerbi, Giuseppe 164, 165, 317
Agamben, Giorgio 313
Ahlbäck, Pia Maria 321, 324
Ahlman, Erik 12
Aḥmad ibn Faḍlān 179-182, 318
Akhilleus 32
Alanen, Lilli 321
Alexander, Peter 309
Ani, kirjuri 77
Anscombe, G. E. M. 308, 324
Anttila, A. M. 304, 308
Anttonen, Veikko 313
Appadurai, Arjun 62, 232, 233, 235, 307, 321
Aristoteles 83–85, 90, 192, 205–207, 214, 222, 301, 309, 319, 326
Arppe, Tiina 313, 314
Asare, Emmanuel 33, 34
Asplund 315
Augustinus 83, 85
Avineri, Shlomo 322
- Balibar, Renée 316
Barnes, Julian 111, 311
Bataille, Georges 103, 134, 142–146, 148, 185, 284, 308, 314, 323
Bauman, Zygmunt 28, 305, 310
Berger, Peter 311
Berkeley, George 191, 201, 319
Björkman, Nina 305
Boleyn, Anne 156, 163, 165, 315
Boye, Karin 26
Boyle, Robert 91
- Carruthers, Peter 198, 199, 202, 220, 319, 321
Cicero 38, 305
Claudius, Matthias 320
Cockburn, David 13
Collingwood, Robin George 322, 326
Comte-Sponville, André 48–50, 53, 305–307
- Dagognet, François 200, 201, 208, 209, 307, 309, 320
Dahl, Petra 310, 317
Demokritos 203
Descartes, René 204, 207, 211–223, 226, 237, 320, 321
Diana, prinsessa 324
Dostojevski, Fjodor 324, 325
Douglas, Mary 31, 70, 99–104, 106, 107, 109–117, 121–127, 129, 131, 146, 147, 150, 185, 244, 307, 309–312
Duchamp, Marcel 34, 35
Duerr, Hans Peter 162, 163, 165, 305, 310, 315–317
Durkheim, Émile 27, 100, 127, 131, 132, 134, 142, 143, 146, 149, 150, 151, 185, 309, 312, 313
- Einstein, Albert 197, 210
Ek, Sven B. 317
Elias, Norbert 64, 153–157, 159, 162, 163, 165, 166, 169, 171–173, 178, 184, 185, 282, 283, 307, 315, 317, 325
Eliot, T. S. 19, 304
Emiliani, Alberto 217, 320, 321
Englund, Peter 156, 159, 168, 169, 315–317
Enzensberger, Cristian 147, 306, 310, 314, 324
Erasmus Rotterdاملainen 163, 171–173, 317
- Faryno, Jerzy 306, 307, 317, 323–325
Feuerbach, Ludwig 189, 239, 240, 319, 322
Foucault, Michel 157, 159, 315
Franklin, Alfred 315
Frazer, James G. 97, 135, 136, 313, 325
Freud, Sigmund 27, 28, 70, 71, 134–142, 146, 151, 152, 155, 157, 159, 185, 305, 308, 313, 314
Friedell, Egon 11, 293, 319, 325
Frykman, Jonas 93, 94, 99, 166, 169, 304, 309, 310, 316–318
Furuhjelm, Annie 177, 270, 307, 318, 324

- Galenos 205
 Galilei, Galileo 90–92, 207, 211, 214, 215,
 309, 320
 Gay, Peter 313
- Hacker, Peter M. S. 309
 Hadot, Pierre 305, 325
 Hallberg, Ulf Peter 304
 Hals, Frans 211
 Hanson, Norwood Russell 320
 Harnack, Adolf von 305
 Harpet, Cyrille 322, 323
 Heidegger, Martin 11, 81, 240, 241, 255,
 308, 322–324
 Herakleitos 3, 75, 77–79, 127, 304, 308,
 312
 Hertzberg, Lars 10, 304–308
 Hesiodos 85, 309
 Hirst, Damien 23, 33, 34, 35
 Hobbes, Thomas 131, 207, 304, 320
 Højaas, Knut 309
 Homeros 90
 Hudgins, Andrew 305
 Huizinga, Johan 304
 Hume, David 155
 Huukanen, J. F. 316
 Huxley, Aldous 26
 Hällström, Charlotta af 310
 Hänninen, Helena 307, 310, 315, 317, 318
- Immanuel Ben Solomon 87
- Jansson, Tove 106
 Jeesus 253, 273, 292, 324
 Jesaja 88, 118
 Johannisson, Karin 304, 305, 307, 316
 Jordebo, Lena 305
 Joule, James 208
 Joutsivuo, Timo 309
- Kalman, Hildur 325
 Kant, Immanuel 10, 127–129, 131, 141,
 145, 149, 150, 195, 196, 295, 296,
 312–315, 319
 Karlsson, Svante 316
 el-Khoury, Rodolphe 316
 Konstantinus, keisari 316
- Korpela, Jukka K. 309
 Kristensson Ugglä, Bengt 13
 Kristeva, Julia 27, 129, 134, 146–148, 151,
 152, 185, 273, 289, 305, 306, 308, 310,
 312, 314, 324, 325
 Kross, Jaan 227, 285, 321, 325
 Kuokkanen, Katja 315
 Kustaa Vaasa 265
- Laaksonen, Hannu 315
 Lacan, Jacques 142
 Lagerbring, Sven 315
 Laporte, Dominique 158, 159, 305, 316
 Larsen, Svend Erik 321
 Leddy, Thomas 40, 41, 51, 306, 307
 Levi, Primo 290, 291, 325
 Liebig, Justus von 39, 305
 Lilla, Mark 313
 Lindén, Jan-Ivar 323
 Linn, Gudrun 307
 Lister, Joseph 64
 Locke, John 91, 92, 94, 309
 Ludvig XIV 156, 310, 315, 316
 Luhmann, Niklas 305
 Lundgren, Gunilla 317
 Luther, Martti 87, 309
 Lyttkens, Lorentz 154, 155, 183, 315, 316,
 318, 319
 Lönnqvist, Barbara 13, 307
- Maalampi, Jukka 320
 Maimonides, Moses 67
 Malakia 88, 309
 Malmqvist, Ningtsu 262, 323
 Mansikka, Tomas 13, 309
 Marx, Karl 11, 27, 189, 232, 239, 240, 249,
 319, 321, 322
 Maund, Barry 309
 Meløe, Jakob 240–242, 245, 319, 322
 Meri, Lennart 318
 Mersenne, Marin 320
 Monet, Claude 51
 Montaigne, Michel de 265
 Mooses 67, 110–113, 116, 134, 314
 Motturi, Aleksander 13, 312, 313
 Muhammed 180
 Myrdalin pariskunta 68

- Nagel, Thomas 321
 Naipaul, V. S. 33
 Napoleon 324
 Neisser, Ulric 321
 Newton, Isaac 197, 320
 Nietzsche, Friedrich 17, 304
 Nooa 111, 112
 Norden, Ingrid 318
 Nordman, Edvard 169
 Nordström, Ludvig 160, 175, 316, 317
 Nussbaum, Martha 27–30, 68, 166, 305, 307, 310, 317, 319
 Nygård, Henry 13, 264, 310, 316, 323
 Näse, Li 317
 Nørretranders, Tor 319
- Orwell, George 304
 Osama bin Laden 33
 Osborne, Catherine 308
- Paavali 85–87
 Parmenides 9, 80, 82, 304, 308
 Parsons, H. de 318
 Pasteur, Louis 64
 Pekkanen, Martti 320
 Pennanen, Kaisa 13, 322
 Pico della Mirandola, Giovanni 89, 90, 309
 Pitkänen, Leena 323
 Platon 9, 79, 80, 82–85, 90, 148, 304, 305, 308
 Plotinos 292
 Pontius Pilatus 140
 Porfyrios 25, 292, 305
 Ptolemaios 205
 Puškin, Aleksandr 257, 323
 Pythagoras 90
- Radcliffe-Brown, A. R. 19, 304
 Reed, Paul 311
 Rembrandt 23
 Reuter, Mikael 310
 Robertson Smith, William 133, 313
 Rolin, Kristina 307
 Rosengren, Mats 314
 Rosing, Hans 13, 320
 Rousseau, Jean-Jacques 131, 155, 312, 315
 Rückert, Gertrud 286–289, 325
- Rüks, Friedrich 317
 Räisänen, Päivi 315–318
- Saarikoski, Pentti 308
 Sahlberg, Irja 173, 317
 Said, Edward 153, 315
 Sartre, Jean-Paul 39, 102, 103, 111, 121–123, 253, 305, 308, 310–312, 322, 323, 326
 Schmitt, Carl 134, 313
 Schopenhauer, Arthur 313
 Schwerhoff, Gerd 316–318
 Searle, John 322
 Semmelweiss, I. F. 64
 Serrano, Andres 23–25, 305
 Simonsen, Jørgen Bæk 318, 319
 Singer, Peter 288, 325
 Sjöberg-Pietarinen, Solveig 13, 317
 Snell, Bruno 308
 Sokrates 9, 80, 82, 191, 308
 Solženitsyn, Aleksandr 291, 325
 Spengler, Oswald 184, 221, 304, 309, 310, 319, 321, 323
 Sperring, Susanne 323
 Springsted, Eric O. 304
 Stenlund, Sören 13, 305, 309, 320
 Strasser, Susan 176, 177, 261, 264, 318, 323
 Strindberg, August 317
 Suni, Timo 323
 Suolinna, Kirsti 13, 173, 317
 Süskind, Patrick 316
 Svensson, Per 305, 316–318
- Taikon, Aljosha 168, 317
 Temsch, Jochen 286–288, 325
 Tenow, Elna → Törne, Elsa
 Theweleit, Klaus 28, 305
 Thompson, Ewa Majewska 325
 Tilander, Gunnar 315, 316
 Tipton, Ian 319
 Torrkulla, Göran 234, 321
 Tynjanov, Juri 257, 323
 Törne, Elsa 68, 175, 317
- Walker, A. D. M. 306
 Ward, David 178, 318
 Watson, Richard 320

Weber, Max 155, 315
Weenix, Jan-Baptist 320
Weil, Simone 230, 245, 321, 322
Weininger, Otto 166
Westphal, Jonathan 309, 312, 320
White, Nick 309
Whitman, Walt 305
Vico, Giambattista 19, 304
Vilkuna, Kustaa 160, 316
Villstrand, Nils-Erik 304, 313
Winberg, Christer 317
Winch, Peter 55, 304, 307, 319, 321, 322
Witt-Brattström, Ebba 304, 325
Wittgenstein, Ludwig 11, 19, 31, 97, 146,
150, 240, 269, 272, 293, 294, 304, 305,
309, 322, 324, 325
Wolff, Christian 195
Wolf-Knuts, Ulrika 289, 306, 310, 325
Wright, Georg Henrik von 319
Vuorela, Vilppu 259, 323

Zamolksis 90
Zarathuštra 90

Åkesson, Lynn 305, 310
Åström, Anna-Maria 13

Öhman, Sven 214, 320
Økland, Bård Gram 309